

УДК 811.111'42

Семенюк А.А.,

к.філол.н., доцент кафедри практики англійської мови Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки, vsem34@ukr.net

Хникіна О.О.,

к.філол.н., доцент кафедри іноземних мов природничо-математичних спеціальностей Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки, likhach.oks@gmail.com

Україна, м. Луцьк

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНФОРМАТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ В ОФІЦІЙНОМУ ТА НЕОФІЦІЙНОМУ ТИПАХ ДИСКУРСУ

У статті розглянуто реалізацію інформативної стратегії в офіційному та неофіційному типах дискурсу на прикладі судового й побутового відповідно на матеріалі сучасної англійської мови. Основними методами аналізу є контент-аналіз, прагматичний аналіз, конверсаційний аналіз та актомовленнєвий. Перелік лексичних, граматичних, стилістичних засобів й арсенал тактик реалізації інформативної стратегії різняться у зазначених типах дискурсу і домінує в побутовому, так як судовому дискурсу властива жорстка регламентованість проведення засідання.

Ключові слова: судовий дискурс, побутовий дискурс, інформативна стратегія, тактика, інтерпретаційний інформативний дискурс.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризує підвищений інтерес до аналізу ролі інформації у сучасному суспільстві, яка виступає регулятором людських стосунків та визначає соціальний і мовленнєвий статус співрозмовників. Дослідження інформативності бере свій початок у працях І. Гальперіна [1], який розрізняв змістовно-фактуальну, змістовно-концептуальну та змістовно-підтекстову інформацію; проблемами кодування-декодування при передачі інформації через текст займалася І. В. Арнольд [2]. Ю. Лотман [3] зосереджував свою увагу на інформативності знакових систем, а Л.С. Піхтовнікова [4] формулює свою концепцію інформативності, базуючись на класичних дослідженнях, проте й досі питання інформативності тексту, дискурсу все ще становить лінгвістичний інтерес. Актуальність нашої теми визначає невпинний інтерес комунікативної лінгвістики до вивчення способів та засобів впливу на особистість за допомогою інформації.

Мета і завдання статті. Метою нашого дослідження є реалізація інформативної стратегії в офіційному та неофіційному типах дискурсу на прикладі судового й побутового відповідно, що передбачає вирішення конкретних завдань:

- дати визначення інформативної стратегії;
- встановити основні тактики її вираження в англійському судовому та побутовому типах дискурсу;
- розглянути мовні засоби вербалізації тактик в зазначених типах дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Будучи невід'ємною частиною міжособистісного спілкування, процес обміну інформацією передбачає застосування пізнавальних й комунікативних схем поведінки, стратегій, націлених на оволодіння новими знаннями. Стратегія як невід'ємна складова комунікативної діяльності особистості, постає як «цілеспрямована, інтенційна, свідомо і контрольована мовленнєва поведінка» [5; 6], під якою розуміють зміни у світі – вона фіксує ці зміни або попереджує їх це

особливі способи зміни стану справ, які контролюються пізнавальною інформацією, такою як цілі і таємні наміри, бажання, рішення або інші мотиваційні структури, які приводять до певного остаточного рішення, що є результатом діяльності людини [7, с.44].

Ми зосереджуємо увагу на інформативній стратегії, яка націлена на надання інформації співрозмовнику про факти, події об'єктивної реальності, висловлювання суджень, розповідь, опис, логічне осмислення теми розмови. Залежно від типу дискурсу – судового чи побутового – вона реалізується з допомогою певних тактик.

У судовому дискурсі інформативна стратегія є однією з основних стратегій мовленнєвої поведінки обвинувача, оскільки його головна мета – надання конкретної інформації стосовно певної кримінальної (правової) справи, а саме: фактів, свідчень, доказів й іншої раціональної інформації; інтерпретація певних законів, що є переконливим джерелом впливу на адресатів [8, с. 93], наприклад:

«My Lords, the appellant undoubtedly committed a number of serious crimes: blackmail, murder. The amount of alcohol drugs, which the appellant voluntarily taken, was irrelevant and could afford him no defense. The appellant is duly convicted. I support the conviction and don't allow the appeal» (9, p.148).

Наведений приклад обвинувачення демонструє промову судді, котрий указує на факти та злочини, на основі яких він відмовляє підсудному в апеляції, оскільки вважає, що той заслуговує саме на такий вердикт і вирок. Крім фактів, обвинувач дає свою оцінку злочинів відповідача (*I support the conviction and don't allow the appeal, duly convicted, undoubtedly*).

Інформативна стратегія реалізується за допомогою конкретних тактик:

- 1) тактики організації інформації, де мовець використовує різноманітні регулятивні сигнали, що є композиційними маркерами для кращого сприйняття

інформації, її послідовності: a) *first, secondly, next, to begin with, on the one (other) hand* – забезпечують порядок слідування інформації; b) *that's why, then, because, though* – передають характер зв'язку інформації; c) *thus, in general, generally, in short, as a consequence* – підсумовують інформацію, слугують для узагальнення думки; d) *unfortunately, unhappily, I feel sure, true, indeed* – виражають оцінку оратора. Наприклад:

«*First, it seems that at one point, the trial judge equates an «intentional» act with one that is «carefully thought out» or in other words, planned. Secondly, the charge on this point seems to be sending mixed messages to the jury. On the one hand the trial judge indicates that intoxication may take it «much less likely» that the appellant planned and deliberated. But on the other hand, the trial judge makes this comment in the context of someone that is «very intoxicated». Therefore, I conclude that the trial judge's charge was deficient» (10, p. 95).*

Цей уривок є прикладом судової конфліктної ситуації, у якій суддя апеляційного суду дорікає судді попередньої інстанції у винесенні неправильного вироку. Для кращого сприйняття публікою інформації та її точної організації судовий оратор використовує регулятивні сигнали (*First, secondly, on the one hand, on the other hand, therefore*).

У процесі реалізації інформативної стратегії мовець може використовувати:

2) тактику акцентування конкретної інформації, де вживаються акцентні сигнали для зосередження уваги адресатів саме на конкретних моментах. Для цього мовець використовує лексичні повтори, порівняння, паралельні й емпатичні конструкції. Така тактика є характерною як для офіційного, так й неофіційного дискурсу:

«*I think I should add that the common law, so far as it relates to this topic has undergone a change and no longer could a ship's captain lawfully discipline his crew by force (or cut a seaman's beard). Nor could a doctor treat a patient physically against his will, urgency or necessity aside» (11, p. 417).*

У наведеному уривку промови адвоката захисту докір (обвинувачення) адресується судовим службовцям, які силоміць примушували його підзахисного до конкретних дій (поголитися). Мовець використовує емпатичні конструкції (*Nor could a doctor treat a patient...*), екстраполяцію (*a ship's captain lawfully discipline his crew by force (or cut a seaman's beard)*).

Наступний приклад демонструє прийом повтору (*robbed, you*), який уживає прокурор для привернення уваги аудиторії на тих моментах, які обвинувач вважає найважливішими:

Public Prosecutor: «Horatio Bottomley, you are guilty on all accounts. These people trusted you, and you robbed them. Yes, robbed. You stole their money. You, who wrote and spoke throughout the war and cheered the lads» (12, p. 139–140).

Розглянемо використання цієї тактики в неофіційній ситуації обвинувачення у побутовому дискурсі:

Mother: «Where's Abby?» Lenny asked suddenly.

Daughter: «Gone jogging».

Mother: «Jogging! She's gone jogging. It's pouring from the heavens, what's she jogging in this weather for? When

exactly were you going to help clean the house?» – mother said angrily (13, p. 438).

Наведений діалог ілюструє уривок емоційної розмови матері та доньки. Повтори (*Jogging, gone jogging, jogging*), інтерогативні конструкції (*what's she jogging in this weather for? When exactly were you going to help clean the house?*) вказують на акцентування уваги мовцем саме на цій інформації, а також на його високий рівень емоційного напруження.

Проаналізуємо такий приклад трансакції між матір'ю і сином:

Mother: «I've been wondering if she implanted seeds of doubt and hatred of me in your head when you were much younger.»

Son: «Grandmother Alfreda was ... she was an old bitch, Mother. Her poisonous stories about you, her innuendos and her accusations were all meant to kill my love for you.»

Mother: «Accusations?» Stevie shook her head, looking puzzled for a moment.

Son: «She said it was your fault that Dad died.»

Mother: Stevie was taken aback. «What next? But that's not true. And you know better than that. Your father died of peritonitis. A bungled operation by an incompetent doctor. Of her choosing, I might add. If anyone was responsible for your father's death, it was Alfreda, his own mother.»

Son: «I didn't know.»

Mother: «Did she kill your love for me, Nigel?»

Son: «Not entirely, no, Mother. But she did damage it, I've got to admit that. You see, I was very young, just a kid ... I'm so sorry, Mother» (14, p. 308–309).

Ця інтерперсональна взаємодія ґрунтується на обговоренні бабусиних принципів виховання. Мати, сприймаючи сина як дорослу особу, яка готова під власним, розсудливим кутом зору інтерпретувати події дитинства, ініціює розмову мовленнєвим актом у формі складнопідрядного речення, висловлюючи щире стурбованість ставленням сина до неї: *I've been wondering...*

Фемінінна тактика запиту інформації виражена складнопідрядним реченням і квеситивом зі звертанням *Did she kill your love for me, Nigel?* Тактика заперечення виражена граматичним запереченням із протиставним сполучником (*But that's not true*), дія котрої підсилюється апеляцією до реальних подій, фактів, фокус яких становлять конкретні іменники: *father, operation, mother*, абстрактні: *father's death*, ім'я *Alfreda*, емпатична конструкція *If anyone was responsible for... it was...* Риторична тактика виражена еліптичним запитанням і передає щирі переживання матері *Accusations ?, What next?*

Нова інформація Найджела вводиться тактикою посилання на джерело інформації, яка є рідко вживаною, й вербалізується моделями $P_{\text{poss}} + \text{Adj} + \text{N} + \text{V}$, $P_{\text{pers}} + \text{V}$: *Her poisonous stories..., her innuendos and her accusations, She said....* Тактика посилання на джерело інформації може нести і негативний заряд через несхвальне ставлення до особи інформанта через неприємну, навіть образливу початкову інформацію для нього самого, а тому неавторитетну (як у вищенаведеному прикладі), і позитивний, завдяки чому початкова інформація легше сприймається та суб'єктивно інтерпретується адресатом

й охоплює різні відомості – від наявної ситуації та базових цінностей до проблеми і пропозицій її вирішення.

Речення з констатацією причини *I didn't know, I was very young, just a kid...* вибачення *I'm so sorry, Mother* указують, що, на думку сина, вік є найважливішим критерієм неістинної оцінки одержаної ним від бабусі інформації. Тактика заперечення виражена і експліцитно – з допомогою дієслова із заперечною часткою *not (no): not entirely, no, Mother*, і імпліцитно: *But she did damage it, I've got to admit that.*

Як показало дослідження, у ситуації побутового спілкування має місце інтерпретаційний інформативний дискурс, який повною мірою відбиває рівень знань комунікантів та їх власну інтерпретацію конкретних подій і фактів дійсності. Син, з огляду на дорослий вік, зовсім по-іншому інтерпретує інформацію, одержану від бабусі, вживаючи стилістично знижену лексику *an old bitch*, прикметник *poisonous*, іменники *innuendos, accusations*, дієслово *to kill*, підсилююче *did*.

Характерною особливістю цього інтерпретаційного інформативного дискурсу є те, що, пропускаючи факти реального світу через призму власного сприйняття, для виконання цієї операції в комуніканта виникає потреба у зверненні до бази даних (зовнішньої, до якої входять знання про проблемне середовище і світ, у який він «поринає», чи внутрішньої, до якої входять знання про накопичений досвід). Дія, яка співвідноситься з тією чи іншою операцією в ході сприйняття й обробки інформації, залежить від стану зовнішньої та внутрішньої баз знань.

У випадку зміни стану бази знань змінюється характер дій, виконуваних над отримуваною інформацією. Це означає, що над одним і тим же повідомленням виконуються різні мисленнєві дії з допомогою заданої операції залежно від того чи іншого стану бази знань. Процес онтологізації знання є суб'єктивним процесом присвоєння деякої інформації, процесом породження суб'єктивного змісту деякого ментального стану на основі даної інформації, або процесом інтегрування її в даний світ мислення, у рамках якого суб'єкт приписує їй значення істинності-неістинності [15, с. 70–71].

Розглянемо такий приклад діалогічної взаємодії між дочкою і батьком:

Daughter: «How's Mom, Daddy?» I asked.

Father: He hesitated a moment. «I don't know. We'll see. I think she's all right tonight. She's asleep now.»

Daughter: «What do you think, Daddy?»

Father: «Well, Monkey, you know how I feel about this. I'm prepared for whatever happens. I think maybe your mother is not as prepared for the hereafter as I am. I'm just waiting for her.»

Daughter: «Would it be okay with you if she died, Daddy?» I asked, hardly believing that such a question had come out of me.

Father: «Oh, sure,» he said. «We all have to go and it's certainly getting to be that time for both of us. I'm not afraid for her. She's worried about me, but she shouldn't be. I'd be free to go, too, if she'd just go ahead and do it» (16, p. 56).

Комуніканти мають спільні фонові знання з приводу обговорюваного топіка (самопочуття матері), під час розвитку якого актуалізуються концепти «життя»,

«смерть». Розмова, яку ініціює дочка складеним мовленнєвим актом – квеситивом зі звертанням *How's Mom, Daddy?*, відбувається в лікарні. Для чоловіка властивим є оформлення думки у вигляді трьох-п'яти мовленнєвих актів, для жінки – один мовленнєвий акт, що маркує його вищу комунікативну компетенцію й ширший індивідуальний когнітивний простір.

Тактика запиту інформації у фемінінному мовленні має форму складеного мовленнєвого акту – квеситив зі звертанням *What do you think, Daddy?* Звертання у формі зменшувального іменника *Daddy* маркує піклування про батьків і стурбованість станом їхнього фізичного й емоційного здоров'я. Маскулінна тактика повтору виступає у конвергенції до генералізації, що виражено: повтор – анафоричний синтаксичний *I think*; лексичний повтор займенника *I* (8 разів) проти *we* (2 рази); *she* (5 разів), що вказує на підсвідоме домінування чоловіка над жінкою в будь-якій складній життєвій ситуації. Тактика звертання з допомогою зооніма *Monkey* підтверджує емоційну й моральну близькість співбесідників.

Висновки. В офіційному (судовому) та неофіційному (побутовому) типах дискурсу попри спільність стратегії – інформативної – тактики її реалізації різняться. У судовому вона представлена тактикою організації інформації й тактикою акцентування конкретної інформації, а в побутовому – наступними тактиками: риторичною, запиту інформації, посилання на джерело інформації, заперечення, генералізації, звертання, повтору. При спільності тактики акцентування конкретної інформації в офіційному дискурсі вона вербалізується з допомогою емфатичних конструкцій, екстраполяції, лексичного повтору, порівняння, паралельних конструкцій, а в неофіційному знаходить своє вираження переважно в інтерогативних конструкціях.

Для побутового дискурсу характерний ширший спектр лексичних, граматичних, стилістичних засобів та його моделей реалізації виокремлених тактик порівняно із судовим через ритуалізованість, визначеність структури проведення засідання, організаційну впорядкованість, жорстку регламентованість, монологічність форми та діалогічність змісту й термінологічну наповненість останнього. У судовому дискурсі широко застосовують різноманітні регулятивні сигнали, які сприяють логічному й послідовному структуруванню інформації, а також акцентні сигнали з метою привернення уваги слухачів до особливо вагомій інформації через стилістичний прийом повтору.

Побутовому спілкуванню властивий інтерпретаційний інформативний дискурс, який відображає рівень обізнаності співрозмовників у різних галузях знань і сферах життєдіяльності особистості, через їх власне бачення й трактування нагальних питань. Серед основних соціолінгвальних чинників, що значно впливають на добір мовних засобів, релевантними для офіційної сфери є «соціальний статус», «влада», а для неофіційної ситуації: «соціальний статус», «гендер», «вік», «ступінь спорідненості» (знайомства), «етнічна, національна належність».

Перспективним, на нашу думку, є дослідження реалізації інших стратегій в офіційному та неофіційному типах дискурсу в зіставному аспекті.

Література

1. Гальперин И. Ф. Текст как объект лингвистического исследования / И. Ф. Гальперин. – М.: Наука, 1981. – С. 27.
2. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка: Стилистика декодирования: уч. пособие / И. В. Арнольд. – М.: Просвещение, 1990. – 300 с.
3. Лотман Ю. М. Анализ поэтического текста / Ю. М. Лотман. – М., 1972. – С. 280.
4. Пихтовникова Л. С. Информативность текста и стиль / Л. С. Пихтовникова // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2004. – № 635. – С. 142–144.
5. Dijk T. A. van. *Text and Context: Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse* / T. A. van Dijk. – London and New York: Longman, 1977. – 261 p.
6. Dijk T. A. van. *Textwissenschaft: Eine interdisziplinäre Einföhrung* / T. A. van Dijk. – München: Tübingen, 1980. – S. 140.
7. Семенюк А. А. Реалізація стратегій і тактик кооперативного сімейного дискурсу: монографія / Антоніна Афанасіївна Семенюк. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 208 с.
8. Хникіна О. О. Висловлення обвинувачення: семантичний та прагматичний аспекти: монографія / Оксана Олександрівна Хникіна. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – 214 с.
9. *Criminal Law: Cases & Materials*. V. 1, 2, 3. – Toronto, 1991–2006. – 877 p.
10. Див. пос. 8.
11. Див. пос. 8.
12. *Crimes and Criminals*. – London: A Time Warner Paperback, 2002. – 576 p.
13. Kelly C. *Someone Like You* / C. Kelly. – Glasgow: Harper Collins Publishers, 2001. – 677 p.
14. Bradford B. T. *Power of a Woman* / B. T. Bradford. – London: HarperCollins Publishers, 1997. – 335 p.
15. Meyer M. *From logic to rhetoric* / M. Meyer. – *Pragmatics & Beyond* 7:3. – Amsterdam; Philadelphia: Benjamins, 1986. – 147 p.
16. MacLaine S. *Dancing in the Light* / S. MacLaine. – London: Bantam Books, 1985. – 405 p.

References

1. Halperin I. F. *Text kak obekt lingvisticheskogo issledovaniia* / I. F. Halperin. – M.: Nauka, 1981. – S. 27.
2. Arnold I. V. *Stilistika sovremennoho angliiskoho yazyka: Stilistika dekodirovaniia: uch. posobie* / I. V. Arnold. – M.: Prosveschenie, 1990. – 300 s.
3. Lotman Y. M. *Analiz poeticheskoho teksta* / Y. M. Lotman. – M., 1972. – S. 280.
4. Pihitovnikova L. S. *Informativnost teksta i stil* / L. S. Pihitovnikova // *Visn. Khark. nats. un-tu im. V. N. Karazina*. – Kh., 2004. – № 635. – S. 142–144.
5. Dijk T. A. van. *Text and Context: Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse* / T. A. van Dijk. – London and New York: Longman, 1977. – 261 p.
6. Dijk T. A. van. *Textwissenschaft: Eine interdisziplinäre Einföhrung* / T. A. van Dijk. – München: Tübingen, 1980. – S. 140.
7. Semeniuk A. A. *Realizatsiia stratehii i taktyk kooperatyvnoho simainoho dyskursu: monohrafiia* / Antonina Afanasiiivna Semeniuk. – Lutsk: Skhidnoievroop. nats. un-t im. Lesi Ukrainky, 2012. – 208 s.
8. Khnykina O. O. *Vyslovlennia obvynuvachennia: semantychnyi ta prahmatychnyi aspekty: monohrafiia* / Oksana Oleksandrivna Khnykina. – Lutsk: Skhidnoievroop. nats. un-t im. Lesi Ukrainky, 2013. – 214 s.
9. *Criminal Law: Cases & Materials*. V. 1, 2, 3. – Toronto, 1991–2006. – 877 p.
10. Див. пос. 8.
11. Див. пос. 8.
12. *Crimes and Criminals*. – London: A Time Warner Paperback, 2002. – 576 p.
13. Kelly C. *Someone Like You* / C. Kelly. – Glasgow: Harper Collins Publishers, 2001. – 677 p.
14. Bradford B. T. *Power of a Woman* / B. T. Bradford. – London: HarperCollins Publishers, 1997. – 335 p.
15. Meyer M. *From logic to rhetoric* / M. Meyer. – *Pragmatics & Beyond* 7:3. – Amsterdam; Philadelphia: Benjamins, 1986. – 147 p.
16. MacLaine S. *Dancing in the Light* / S. MacLaine. – London: Bantam Books, 1985. – 405 p.

Semeniuk A.A.,

candidate of philology, associate professor of

the department of conversational English, of the Lesia Ukrainka Eastern European National University, vsem34@ukr.net

Khnykina O.O.,

candidate of philology, associate professor of

the department of natural sciences and mathematics, of the Lesia Ukrainka Eastern European National University,

likhach.oks@gmail.com

Ukraine, Lutsk

INFORMATIONAL STRATEGY REALISATION IN OFFICIAL AND NON-OFFICIAL TYPES OF DISCOURSE

The article deals with the realisation of informational strategy in official and non-official types of discourse. An analysis is based on courtroom discourse and everyday discourse respectively. The main methods of analysis are content analysis, pragmatic, conversational and speech acts analyses. Courtroom discourse has numerous unique linguistic features that distinguish it from everyday discourse. These differences occur semantically, lexically, syntactically and pragmatically. Language means are more varied in everyday discourse because of strict lawsuit procedure of courtroom discourse.

Key words: courtroom discourse, everyday discourse, informational strategy, tactics, interpretational informative discourse.